

URDU DİLİ VE EDEBİYATINDA “TURK” VE “TURKİ” KELİMELERİNİN KULLANIMINA DAİR

Halil Toker*

Özet

Urdu Dili ve Edebiyatında “Turk” ve “Turki” Kelimelerinin Kullanımına Dair

Urduca veyahut Urdu dili, günümüzde Pakistan'ın millî, Hindistan'ın resmî dillerinden biri olup İngiltere'nin de aralarında bulunduğu dünyanın birçok ülkesinde bu iki ülke göçmenleri tarafından konuşulmaktadır. Köklü bir kültür ve edebiyat dili olan Urduca ortaya çıkışının ilk günlerinden itibaren Türk ulusu ve Türk kültürü ile kaynaşmış, birçok Türk asıllı şahsiyet bu dile ve edebiyatına büyük katkılarda bulunmuştur. Bu çalışmamızda Urdu dili ve edebiyatında “Turk” ve “Turki” kelimelerinin kullanımı, taşıdığı anlamlar örnekleriyle birlikte verilerek Urduca konuşan halkların zihnindeki Türk imajı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türk, Türkçe, Urduca, Pakistan, Hindistan

ABSTRACT:

About the Usage of the words “Turk” and “Turki” in the Urdu Language and Literature

Urdu is the national language of Pakistan and one of the official languages of India, also this language is spoken by a huge amount of communities originated from the two mentioned countries who migrated to the different countries of the world and living there, especially in the United Kingdom. Urdu being an inveterate cultural and literary language has a deep contact with the Turkish nation and culture from the very beginning of the language onwards and a lot of Turkish origin people has contributed the language and literature essentially. In this article we aims to show the Turkish image in the Urdu language and literature by explaining the meanings attached to “Turk” and “Turki” words in Urdu.

Turk, Turkish, Urdu, Pakistan, India

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Urduca veyahut Urdu dili, günümüzde Pakistan'ın millî, Hindistan'ın resmî dillerinden biri olup İngiltere'nin de aralarında bulunduğu dünyanın birçok ülkesinde kabarık kitleler oluşturan bu iki ülke göçmenleri tarafından konuşulmaktadır. Son yapılan araştırmalarda özellikle konuşma dili bazında Hintçe ile aynı, fakat kullanılan alfabe açısından farklı konumdaki Urduca ve Hintçe'yi yaklaşık 1.017.220.000 kişinin konuşup anlayabildiği belirtilmektedir.¹

Ülkemizde bu dile verilen Urduca adı, Türkçe'de kullandığımız ve hatta tarih sahnesine çıkışından itibaren Türk ulusu ile özdeşleşmiş bir kelime durumundaki "Ordu"nun Hindistan-Pakistan alt-kıtasında yaygın söylenişleriyle "Urdu" şekline, dil adı yapımında kullandığımız "-ce, -ca, -çe, -ça" yapım ekinin ilâvesiyle türetilmiştir.

Tabii ki, dilin ortaya çıkışından itibaren bu dil için sadece "Urdu" kelimesi kullanılmamış, çeşitli dönemlerde dil değişik adlarla anılmıştır. Bu isimlerden ilki ve en yaygın "Hindî" ve "Hindvî"dir. Urduca'nın ilk şairlerinden sayılan Emir Hüsrev-i Dehlevî'nin eserlerinde, XVIII. yüzyılda Mir Eser'in meşhur *Hâb u Hayâl* mesnevisinde ve hatta XIX. yüzyılda Şah Abdülkâdir'in Urduca Kurân-ı Kerîm tercümesinde dahi "Hindî" bu dile alem olagelmiştir. Yine Rehta, Pencabî Gucri, Dekenî, Hindustânî gibi adlar da değişik dönemlerde karşımıza çıkmıştır.

"Urdu"nun kullanıma başlamasında ise ilk basamak "Urdü-yi Mu'allâ" terkididir. Önceleri Şah Cihan döneminin saray ve çevresinin dilini, halk dilinden ayırmak için kullanılan bu terkipte, zamanla imparatorluğun başkenti Delhi ile çevresinde konuşulan dil kastedilir hâle gelmiştir.² Daha sonraki dönemlerde bu terkipten "mu'allâ" kısmı düşerek "Urdu" kısmı bahsettiğimiz dile ad olmuştur.

Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere mezkur dil Türkçe menşeli bir ada sahiptir. Bunun yanında ortaya çıkışının ilk merhalelerinden itibaren dilin teşekkülünde ve gelişiminde Türklerin çok büyük bir rolü vardır.

¹ Tariq Rahman, <http://www.elda.org/en/proj/scalla/SCALLA2004/rahman.pdf#search=%22tariq%20rahman%20language%20paradigmatic%22>

² Selim Ahter, Urdu Adab ki Muhtaşar-tarîh Târîh, Lahor 1986, s. 14-38.

Ünlü doğubilimci T. Grahame Bailey, Urduca'nın ortaya çıkışını şöyle anlatmaktadır:

“1027 yılı Urduca'nın doğum tarihi olarak kabul edilebilir. Çünkü 1027'de Gazneli Mahmut (salt. 388-421/988-1030)'un Pencap'ı ele geçirmesi ile, Müslüman askerler bölgeye gelerek Lahor'a yerleştiler. Resmî dilleri Farsça olan bu askerler, Pencapça konuşan yerli halkla irtibat kurarak onların dilini öğrendiler. Fakat bu dili konuşurken birçok Farsça ve Arapça kelimeyi de Pencap diline soktular ve böylece Urduca'nın ilk şeklini meydana getirdiler. Bu hadiseden 160 yıl sonra bölge, Muhammed Gûrî (ö. 603/1206)'nin komutanlarından Kutbeddin Aybek (salt. 602-608/1206-1210)'in saldırılarına maruz kaldı. Aybek, Lahor'da yerli halk ile karışan ve Urduca'nın ilk şeklini konuşan Müslüman askerleri de yanına alarak 1193'te Delhi'yi istila etti. 1206'da ise ilk Müslüman Delhi hükümdarı oldu. Kutbeddin Aybek'in Delhi'ye getirerek yerleştirdiği bu askerlerin diline, Delhi halkının konuştuğu Khari Boli'nin de eklenmesiyle bugünkü Urduca ortaya çıkmaya başladı.”³

Bailey, her ne kadar Gazneli Mahmut ve emrindeki orduyu oluşturan askerlerin büyük bir kısmı ile Kutbeddin Aybek'in Türk nesline mensup bulduklarından bahsetmemekteyse de Urduca'nın ortaya çıkışı ile ilgili verdiği tarihî süreç mantıklıdır. Gerçekten de Hz. Muhammed döneminden itibaren Müslüman Araplar, önce Hindistan'ın Malabar sahillerine ayak basmışlar, daha sonra İran'ın fethini takiben 711'de Muhammed b. Kasım komutasındaki Arap orduları günümüz Pakistan'ında kalan Sindh bölgesini fethetmişlerdir. Bu fetihler, her ne kadar Gazneliler'in Hindistan'a yönelmelerinden önceyse de bu tarihten, Gazneliler'in bölgede yaptığı fetihlere kadar geçen yaklaşık iki üç yüz yıllık dönemde, anılan bölgede, Urduca'nın ortaya çıkıp geliştiğine dair kesin kanıtlar bulunmamaktadır. Aksine bu dönem zarfında, Sindh bölgesinde bugün de konuşulan Sindh dili ortaya çıkarak Arapça'nın yoğun etkisi altında gelişimini sürdürmüştür. Urduca hakkında karşımıza çıkan ilk bilgiler ise Gazneli Mahmut'un Pencap'ı ele geçirmesinden sonraki döneme rastlamaktadır. Aynı şekilde kendisinin bu dille bir divânı

³ T. Grahame Bailey, Urdu: The Name and Language, JRAS, Nisan 1930, s. 391-392.

bulunduğu zikredilen ilk şair olan Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân (ö. 515/1121) Gazneli devri şairlerindedir.⁴

Verdiğimiz bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere; Gazneliler'in bölgedeki fetihleri Urduca'nın ortaya çıkışında etken bir rol oynamıştır. Daha sonraki dönemlerde de Türk asıllı komutanların yönetimindeki orduların Hindistan içlerine doğru ilerlemeleriyle anılan dil, bu orduların gittiği her yere yayılmış, yayıldıkça da gelişerek zengin bir edebiyat dili hâline gelmiştir. Günümüzde de Pakistan ve Hindistan alt-kıtasında Urduca'nın konuşulduğu bölgelere bir göz atıldığında, bunların Türk ordularının gittiği ve devlet kurduğu bölgeler olduğu görülmektedir.

Urdu dilinin ortaya çıkışındaki Türk etkisinin yanı sıra bu dilin edebiyatının gelişiminde de Türk asıllı şair ve yazarların büyük katkısı olmuştur. Örneğin günümüze kadar ulaşabilen metni tam ilk eser olan *Hâlik-bârî*'nin yazarı Emir Hüsrev-i Dehlevî bir Türk kabilesi olan Bayat boyundan gelmedir. Urduca ilk divân, Dekken'deki Kutubşahî devletinin hükümdarı Türk asıllı Kuli Kutubşah (salt. 988-1020/1580-1611) tarafından kaleme alınmıştır. Urduca şiiri, sadece aşk ve tasavvuf konularının işlendiği bir düzeyden, ince ve karmaşık felsefi meselelerin işlenebildiği bir düzeye çıkaran Türk asıllı bir şair Mirzâ Esedullah Han Gâlib (1797-1869)'tir. Yine son Babürlü padişahı Bahadır Şah Zafer, Dag-ı Dehlevî ve Sâlik gibi birçok Türk soyundan gelen şair ve yazar Urduca'ya göz ardı edilemez katkılarda bulunmuşlardır.

Hindistan'da Türklerin kurdukları devletler ile dil ve edebiyata yaptıkları katkılar, tabiatıyla toplumlar arasında yüzyıllara yayılan bir kaynaşmayı ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında Osmanlıların hilafet makamını ellerinde buldurmalarının Hint Müslümanları üzerinde yarattığı derin etki, bölge insanlarında Türkiye ve Türklere karşı büyük bir sempati ve bağlılığın oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Buna ilaveten 1857'de İngilizlere karşı başlatılan ayaklanmanın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, Hindistan'da Müslüman egemenliğinin son sembolü II. Bahadır Şah'ın Rangun'a sürgün edilerek Hint-Türk İmparatorluğu'nun izlerinin ortadan kaldırılmasıyla yönetim ve yargı gibi tüm

⁴ Muhammed 'Avfî, *Lubabu'l-Elbâb*, (nşr. Edward G. Browne), Londra 1906, II, 265.

devlet hizmetlerindeki görevlerden tamamen dışlanan bölge Müslümanları, kendilerini himaye edecek bir merci arayışlarında tüm ümitlerini Osmanlı hilafetiyle irtibatlandırmıştı. Her ne kadar o dönemlerde Osmanlılar kendi iç ve dış sorunlarıyla uğraşmaktaysa da bu beklenti halifelğe bağlılığı daha da arttırmıştı. 1853 Kırım Harbi, 1875 Hersek ayaklanması, 1876 Bulgar, Sırp ve Karadağ ayaklanmaları 24 Nisan 1877’de başlayan Türk-Rus savaşı ve nihayetinde 3 Mart 1878’de imzalanan Yeşilköy Anlaşması; 1911 Trablusgarp Harbi, 1912 Balkan Savaşları ve nihayetinde 1914-18 Birinci Dünya Savaşı gibi Türk topraklarından peş peşe gelen felaket haberleri sonrasında Hint Müslümanlarının bu bağlılığına bir de derin bir üzüntü ve keder eklenmişti. Artık Hindistan Müslümanları, o dönemin tek özgür İslâm ülkesi durumundaki Osmanlı Devletinden bir şeyler bekler değil de, Osmanlı Türk din kardeşlerimize nasıl yardım edebiliriz ve onları bizim içinde bulunduğumuz duruma düşmekten nasıl kurtarabiliriz kaygısı içerisinde, önceleri kurtarıcı olarak telâkki ettikleri Türklerin dertleri ve sıkıntılarını kendi dertleri ve sıkıntıları gibi⁵, hatta birçok defa kendi çektikleri sıkıntılardan daha da önemli addetmişlerdi.⁶ Bu yolda Türkiye’ye heyetler gönderilmiş, yardımlar toplanmış, Türklerin yanında savaşa katılmak için gönüllüler yola çıkmış, hatta Türklere yapılan haksızlıkların ardından artık Hindistan’ın ‘dârü’l-harp’ olduğu sonucuna varılarak Müslümanların Hindistan’ı terk etmeleri düşüncesiyle milyonlarca insanın Afganistan’a doğru göç etmesine neden olan bir “Hicret Hareketi” dahi başlatılmıştır.

⁵ Hint-Türk ilişkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Azmi Özcan, Pan-İslamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914), İstanbul 1992; Mim Kemal Öke, Hilafet Hareketleri, Ankara 1991; A. Shakoor Ahsan, “Turkish Impact on the History and Culture of Pakistan”, JRSP, aynı sayı, s. 17-28.

⁶ Bu hususta İstanbul’da Türkçe, Arapça, Urduca yayımlanan haftalık Cihân-ı İslâm adlı gazetedeki uzun makalede, Peşaver’de yaşayan dul bir kadınla ilgili anekdot, konunun açıklanması için yeterli olacaktır sanırım. “...Biçârelerin kalb-i hazînleri Tarblusgarb harbiyle müteellim ikin Balkan muharebesinin de zuhûrunu işterek elemeleri tezâ’uf etti. Günde iki defa yemeği bir defaya indirdiler. Et yemeği bırakıp mercimek yediler. Şu tarz iktisâd ile tasarruf edebildikleri parayı i’âne verdiler ... Peşaver’de diğer bir dul kadın da hiçbir şeye mâlik olmadığı için i’âneye iştirak edemediğinden melûl ve mahzun olarak yetim olan öz evlâdını i’âne encümenine götürüp “Fakirim, bir şeyim yok ki i’âneten vereyim; elimden gelen şu öksüz ciğerpâremi din kardaşlarım uğruna kebs-i İsmâil gibi fedâ veya ihdâ etmektedir. Rica ederim kabul edin, beni mahzun etmeyin.” Cihân-ı İslâm, İstanbul 27 Cemâdiyelülâ 1332/10 Nisan 1330, sayı 3, s. 5.

Tabiatıyla bir yandan Türklerin Urdu dilinin oluşumu ile gelişimine katkıları, diğer yandan yüzyıllar içerisinde bölgede güçlenen Türkiye ve Türk sevgisi, Türklerle ilgili konuların ilk dönemlerden itibaren Urdu edebiyatına girmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti, hilâfet, Türkiye ve Türkler hakkında yazılan kitaplar, makaleler, şiirler giderek artmıştır. 93 Harbi, Balkan ve Trablus savaşları, Urdu edebiyatında geniş bir yer tutmuş, Birinci Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı sırasında, Türklerin kahramanlıkları destanlaştırılmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, kurtarıcı bir önder karakteriyle Urduca hikâye ve şiirlerde işlenmiştir.⁷ Cagan Nath Sarşâr, 93 Harbi sırasında Türklerin yanında savaşa katılmak için Türkiye'ye gelen bir prensin başından geçenleri *Fasâna-i Āzād* adlı eserinde ilgi çekici bir üslupta anlatmış, Şiblî-yi Nu'mânî şiirlerinde Türk zaferlerini ölümsüzleştirmiş; büyük filozof-şair Muhammed İkbâl ise, *Tulû'-i İslâm* (İslâm'ın doğuşu) adlı şiiriyle Türklere duyulan sevginin en güzel ve etkileyici örneğini vermiştir.⁸

Heinderd Üniversitesi tarafından Hekîm Muhammed Sa'id adlı bir yazara hazırlattırılan *Turki: Pāk u Hind ki Tahrîrûn mēyn* (Pakistan ve Hindistan Yazılarında Türkiye) adlı bibliyografik çalışma, adı geçen çalışma şiir ve edebiyatı kapsamayıp çok etraflı bir araştırma olmasa da, 980 Urduca ve 170 İngilizce yazıyı ihtiva etmektedir.⁹ Bu en basitinden bir örnektir. Dikkate değer nokta ise, kendi dilimizi bir kenara bırakırsak, Urdu dili dışında hiçbir dünya dilinde Türkiye ve Türkler ile ilgili bu kadar olumlu, bu kadar lehte yazı ve çalışmanın bir arada görülmemiş olmasıdır.

Kısacası Türkler ve Hint Müslümanları arasındaki ortak kültürle beslenen yüzyılların getirdiği bir sevgi ve bağlılık vardı ve bu, kaçınılmaz bir şekilde dile ve edebiyata yansdı. Urdu edebiyatında Türkiye ve Türkler ile ilgili geniş bir literatür bulunmaktadır ve bu literatür araştırılıp değerlendirilmeye muhtaçtır. Böyle kapsamlı bir araştırmanın da Türkiye ve Türk tarihi açısından ilginç sonuçlar çıkaracağına da şüphe yoktur. Ancak bu çalışmada, bu literatür hakkında değil de bu literatürün yaratılmasında

⁷ Erkan Türkmen, "Urdu Edebiyatında Atatürk", Türk Dili, nr. 407, Ankara Kasım 1985, s. 316-336.

⁸ Ahmet Bahtiyar Eşref, "İkbâl ve Türkler", Türkçe İkbâliyat, Lahor 1993, s. 47-54.

⁹ Hekîm Muhammed Sa'id, *Turki: Pāk u Hind ki Tahrîrûn mēn*, Karaçi 1987.

enstrüman olarak kullanılan dilin kendi içerisinde barındırdığı “Turk” ve “Turkī” kelimeleri ve taşıdığı anlamları üzerinde durmaya çalışacağız.

“Turk” yani Türk kelimesinin ilk anlamı bilindiği üzere Türk kavmine mensup kişidir. Türk kelimesi, bu anlamıyla, ortaya çıkışından itibaren Urdu dili ve edebiyatında sıkça kullanıla gelmiştir. Bunun en iyi örneği Türklere karşı yoğun sevgi duyguları besleyerek zaferleriyle mutlu olan ve yenilgileriyle üzülen Şiblî-yi Nu‘mânî’nin aşağıdaki mısralarında görüldüğü gibi Türklerin çeşitli özelliklerini aksettiren terkipler içerisinde kullanılışdır.

Dīgar Turkūn kē Futūhāt

Guzri dil-i sipahr sé nūk-i sinān-i Turk

Aur halka-i nucūm sé tīr-i kamān-i Turk

Gardān-i nāmdār hēn gardan-kuşān-i Turk

Şīrān-i kār-zār hēn zūr-āvarān-i Turk

Larze hēn un kē ru‘b sé muşāf hē

Hūn, un ki tīg-i kīn sé dil-i kūh-i kāf hē¹⁰

[Türklerin Zaferleri Hakkında

Türk mızrağının ucu gökyüzünün kalbini delip geçti,

Türk yayından çıkan ok yıldızların halkasının içinden geçti

Ünlü göçmenlerdir şu gururlu Türkler

Savaş meydanının aslanıdır şu güçlü Türkler

Savaş meydanı onların korkusuyla tir tir titrer,

Kafdağı’nın gönlü onların intikam alan kılıcıyla kana bulanır.]

Yıl 1628. Aynı yıl Urduca’nın gelişim sürecinde ortaya çıkan en güzel aşk mesnevilerinden sayılan *Çandar Badan u Māh Yār*, Mukîmî adlı Dekenli bir şair tarafından kaleme alınır. Hindu bir racanın kızı Çandar Badan’ın ticaretle uğraşan Māh Yār adlı Müslüman bir gence aşkı ve iki aşğın ölümüyle

¹⁰ Şiblî-yi Nu‘mânî, Kulliyât-i Şiblî, (haz. Seyyid Süleyman Nedevî), Karaçi 1985, s. 174.

sonuçlanan olayların etkili biçimde dramatize edildiği bu mesnevîde, Mâh Yâr'ın Çandar Badan'a aşkını açıkladığı zaman, Çandar Badan'ın ikisinin aşklarının imkansızlığını göstermek için söylediği şu söz çok ilgi çekicidir:

Nerede Hindu olan ben ve nerede Türk olan sen!¹¹

Bu mısradaki Türk kelimesinden gencin bir Türk olduğu sonucu çıkarılabilir. Erkek kahramanın Türk olduğunu düşünmesek dahi Türk kelimesiyle en azından âşık gencin bir Müslüman olduğuna işaret edildiği hemen akla gelmektedir.¹²

Bu Türk kelimesinin Türk ulusuna mensup şahıslar dışında kullanıldığı ilk ve en yaygın anlamdır. Hindistanlıların özellikle Hinduların gözünde “Türk = Müslüman” anlayışı çok yaygındır. Çünkü Hindistan'a İslâm'ı Türkler getirdiğinden Hinduların nazarında kavmiyetine bakılmaksızın Hindistan'daki her Müslüman bir Türk'tür. Hatta bu Müslümanlığı kabul eden yerli halk için de geçerlidir ve Müslümanlığı kabul etmek “Türklüğü” kabul etmek demektir.

Türk kelimesinin karşımıza çıkan ikinci kullanımı, Türk'ün güzel, sevgili, maşuk gibi sevgi ve bağlılık eden ifadeleri kapsayacak şekilde mecazi bir anlamda kullanılmasıdır. Bunun menşesine bakıldığında, tabii ki ilk etapta yukarıda da bahsedildiği üzere, yüzyıllardır bölge insanların Türklerle olan yakın irtibat ve ilişkileri ile bu ilişkilerin ortaya çıkarttığı sevgi bağları akla gelmektedir. Bu bağların yanı sıra bölgenin sıcak ikliminin etkisiyle genellikle esmer tenli halkın gözünde beyaz ten ve sarışınlığın güzellikle eş değer tutulmasının beyaz tenli Türklerin “güzel, sevgili” gibi nitelemelerle anılmalarında bir etkisi bulunabileceği de göz ardı edilmemelidir. *Turk-pisar* kelimesi de yine Türklerin güzellik ve sevgiliye yaraşır özelliklerine gönderme yapan aynı anlamda kullanılan bir terkiptir.

Türk kelimesinin diğer bir kullanımı ise bizlerin askerî yönüne bölgede yapılan vurguyu göstermektedir. Çünkü Hindistan'a İslâm'ı getiren Türkler, halkın karşısına asker ve fatih kimliğiyle çıkmışlardır. Türkler birer askerdir ve tüm davranış ve hareketleri askercesine yapılmaktadır. Türklerin bu yönü bölge

¹¹ A. Hamid, *Urdu Şi'r ki Dāstān*, Lahor, trsz., (ikinci bölüm), s. 3-18.

¹² Sadiq A. Gill, “The Genesis of Socio-Economic Hindu-Muslim Separatism in India”, *Journal of the Research Society of Pakistan*, University of the Punjab (JRSP), Lahor Nisan 1990, cilt XXVII, sayı 2, s. 34-35.

halkının zihinlerinde öylesine yer etmiştir ki, *Turk-i çarḥ*, *Turk-i gardūn* ve aşağıda aktarılan daha birçok isim tamlaması güneş ve mars gezegeni anlamında kullanılmaktadır. Güneşin merkeziliği, aydınlık ve ısı saçıcılığı ile mecazen şefkat dağıtması gibi anlamlarla yüklü bu tamlamaların Urduca’da kullanılması gerçekten sosyo-psikolojik açıdan irdelenmesi gereken yönlerdir. Yine Mars/Merih gezegeninin özellikle mitolojide savaş tanrısı olarak bilinmesi, doğu ve batı astrolojisinde bahsi geçen bu gezegenin insanlar üzerindeki güçlü etkisi yanında¹³ koç burcuna hükmettiğine inanılması ve koç burcu insanların saldırganlık, atılganlık ve girişimcilik gibi yönlerine yapılan vurgular,¹⁴ Türklerin bu vasıfları ile Mars gezegeni arasında kurulan bağlantıyı besleyen unsurlardır. İşin ilginç yanı, bölge halkının nazarında Türklerin sadece erkekleri değil, kadınları da birer savaşçı askerlerdir ki, Urduca’da dişillik alameti olarak kullanılan “-an” ve “-nī” eklerinin Turk kelimesine ilâvesiyle türetilen “*Turkan*” ve “*Turknī*” kelimeleri Türk kadınına sembolize ederken aynı zamanda “saraylarda koruma görevini üstlenmiş Türk kadın asker” anlamıyla da kullanıla gelmiştir. Tabiî Türklerin bu savaşçı yönleri her zaman olumlu bir izlenim bırakmamış, özellikle Türklerin saldırılarına maruz kalan Hindularda menfi düşünceler yaratabilmiştir. Bu bağlamda Mars gezegeninin anlamına yüklenen olumlu yönler yanında Mars’ın uğursuz bir gezegen kabul edildiğini ve özellikle *Turk-tāz* denildiğinde “yağmacılık, saldırganlık” gibi hususiyetlerin de akla gelebildiğini not etmek gerekir. Tabiî bu tür ifadelerin çoğunun kaynağı Farsça olup bunlar Farsça’dan Urduca’ya bazen aynen bazen de anlam kaymasına uğrayarak geçmiştir.

Turk kelimesinin sonuna eklenen “-ī” yapım ekiyle yapılan *Turkī* kelimesinin ilk anlamı Türklerin konuştuğu dil, Türkçe anlamına gelmektedir. Yine bu kelimenin Türkiye ve Türklük anlamları da bulunmaktadır. Bu bağlamda, *Turki* kelimesini ihtiva eden deyimlerden *Turkī-ba-Turkī bōlnā*, *Turki-ba-Turkī sunnā*, mertçe, sert cevap vermek ve böyle bir cevabı işitmek, Türklerin askerlik ve mertlik yönlerine yapılan göndermelerdir. Bu kelimenin enteresan bir kullanımı ise Farsça’dan alınarak bir kalıp halinde Urduca’da yer alan *Turki tamām šod* ifadesinde olduğu gibi onur, gurur, tekebbür, böbürlenme gibi anlamları taşımasıdır. Türklük, insanın gururudur, onurudur ve

¹³ Barış İlhan, *Astroloji Dersleri*, (derleyen: Ayşem Aksoy), İstanbul 2004, s. 107-110.

¹⁴ a.g.e., s. 43-45.

Türklüğün tamama ermesi ve bitmesi insanın gururunu kaybetmesi ile eş anlamlı kabul edilmektedir.

İşte bölgenin ortak dili konumundaki Urduca'da kullanılan bu türden kelime, deyim ve terkipler Hindistan-Pakistan alt kıtasında yaşayan insanların nazarında Türklerin ve Türk kimliğinin nasıl algılandığının açık bir göstergesidir. Tabii yıllara yayılacak daha derin ve etraflı bir çalışına, sadece bu iki kelime çerçevesinde değil, tüm yönleriyle Türkler ile bölge halklarının ilişkilerini sosyal, kültürel, dilbilimsel ve dinsel açıdan tüm yönleriyle ortaya çıkararak ülkeler arasındaki tarihsel bağları daha da güçlendirecektir.

Aşağıda “*Turk*” ve “*Turki*” kelimeleri ile bunlardan türeyen tamlama, terkip ve deyimler yanında bunların örnekleri verilmektedir.¹⁵

Turk:

1. Türk, Türkistan'ın yerlisi, Harizm ve Çin arasında yerleşen ve kendilerinin Yasef b. Nuh'un oğlu Türk'ün soyundan geldiklerini söyleyen çeşitli Tatar kabileleri.

Cam us ke hāṣiya-bardār Hābaṣī vu Rumī

Cam us ke halka-ba-guş Uzbakī vu Turk u Moğol

(Gavvâsi)¹⁶

[Habeşistanlı ve Anadolu her zaman, Özbek, Türk ve Moğol onun kölesidir sürekli.]

Ē Turk! Ē mucassima-i kibriyā-yi Haḡ

Ē vo ki jis pe ‘ālam-i hasti nāz kartā hē

(Şibli, Kulliyāt)¹⁷

[Ey Türk! Ey Hakk'ın yücelik abidesi. Ey varlık âleminin onur duyduğu sen!]

¹⁵ Bu çalışmada, Pakistan'ın Karaçi şehrinde bulunan Urdu Dictionary Board (Urduca Sözlük Kurulu) tarafından hazırlanan Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par)'ın V. cildinde (Karaçi 1982-83) yer alan madde başlıkları, açıklamalar ve örnekler temel alınmış, gerekli görülen yeni madde başlıkları ve örnekler eklenmiştir.

¹⁶ Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 136.

¹⁷ Kulliyāt-i Şibli, s. 104.

Na Turkān̄ kon çhōrūn̄ na Turkī kamān̄

Agar Gav Rustam ho hāzīr zamān̄

(Hasan Şevki, Fatih-nāma-i Nizām Şāh)¹⁸

[Ne Türkler/Müslümanları bırakırım ortada ne de Türk yayını, karşımdaki Rüstem ve Gev dahi olsa onunla çarpışmaya hazırım.]

2. (mec.) Maşuk, sevgili, sevimli.

Tirçhi nazar nişanē pe partī nehīn kabhi

E Turk is adā sē na hōgā şikār-i dil

(Şanam-hāna-i ‘işğ)¹⁹

[Şaşı göz asla hedefi tutturamaz. Ey Türk/sevgili bu edayla gönlü avlayamazsın!]

Hoşā.yē tīr terā aur zehē şikār ê Turk

Tarap rahā hē magar phir nazar hē tirkaş par

Şād ‘Azīm-âbâdī , Mē-hāna-i ‘işğ)²⁰

[Ey Türk/sevgili! Senin bu okun o kadar hoş ve avın o kadar alımlı ki can çekişirken dahi gözün hâlâ sadağında.]

3. (mec.) Müslüman.

Mēn kiyā cāntī ki ye Turk hē aur hamārē hudāūn sē munkir hē.

(Mīr Ammān, Bağ u Bahar)²¹

¹⁸ Cemil Cālibī, Tārīh-i Adab-i Urdu, Lahor 1987, I, s. 283. Bu beyitte Hüseyin Nizām Şāh’ı kendisine vergi verip Hindu inancına saygı göstermeye zorlamak isteyen bir Hindu kralının gönderdiği elçinin aktardığı tehdit ifadeleridir.

¹⁹ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 137.

²⁰ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 137.

²¹ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 137.

[Onun Türk/Müslüman olduğunu ve bizim tanrılarımızı inkâr ettiğini nereden bileydim.]

Şahr ke Hindū Musalmānūn meyn̄ ye gul maç rahā he āc Nānak Turk hō-giyā.

(Mirzâ Hayât, Hayât-ı Tayyiba)²²

[Şehirdeki Hindular ve Müslümanlar arasında Nanak Türk/Müslüman oldu, diye bir söylenti dolaşüyor.]

Vohi Mahādēv vohi Muḥammad Brahmā Ādam kahiyē

Koyi Hindū koyi Turk kahāvē eyk camī par rahiyē

(Kebîr)²³

[Ona ister yüce ilâh, ister Muhammed, Brahma veya Adem deyin. Birine Hindu ötekine Türk/Müslüman denilse de hep birlikte huzur içinde yaşayın.]

4. (mec.) Asker, sipahi.

Īmā hé ‘āşīkūn sē yahi çāşm-i yār kā

Vo Turk hī nehīn co na khelē şikār rūz

(Gonça-i Ārzu)²⁴

[Yar, her gün ava çıkmayan Türk/sipahi asla olamaz diye aşıklarına gözüyle imada bulunuyor.]

Turkan:

1. Türkün karısı, Türk kadını.

²² Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 137.

²³ Cemil Cālibī. Tārīh-i Adab-i Urdu, I, s. 44.

²⁴ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 137.

'Avratīn ba'zī Turkan aur ba'z Firang aur Hind aur Mārvār sab mulk ki aur har eyk kavm ki thīn. (Tislim-i hūş-rubā, I, s. 187)²⁵

[Bazıları Türk, bazıları Avrupalı, Hintli ve Mārvārli her ülkeden ve her milletten kadınlar vardı.]

2. Nöbet tutmakla görevli Türk kadını.

Habşanīn, Turkanīn, Kalmākanīn musallah dūş-ba-dūş heñ. (Şabistān-i Surūr, IV, s. 112)²⁶

[Habeş, Türk ve Kalmak kadın askerleri silahlı omuz omuza (savaşyonlar).]

3. Kadın asker, Hindular arasında yaygın anlamıyla Müslüman kadın. (Nūru'l-luġat)²⁷

Turkāna: Türk gibi, Türk tarzında, Türklere yakışır biçimde.

Āhir bhāyī hē, cītā hūn kab tak t'handā rehēgā, kuçh bhī haq na samçhā to mihmāni-yi Turkāna kahīn nehīn gayī.

(Āzād, Darbār-i Akbarī)²⁸

[En nihayetinde kardeşimiz, kan bağımız kopmadı ki! Üzerinde hiçbir hakkımız olmasa dahi Türk misafirperverliği ölmedi ya!]

Turkānī: Türk kadınlarının giydiği dökümlü bir elbise cinsi, ferace.²⁹

²⁵ Urdu Luġat (Tārīhī 'usul par), V, s. 136.

²⁶ Urdu Luġat (Tārīhī 'usul par), V, s. 136.

²⁷ Urdu Luġat (Tārīhī 'usul par), V, s. 136.

²⁸ Muhammed Huseyn Āzād, Darbār-i Akbarī, Lahor trsz., s. 5; Urdu Luġat (Tārīhī 'usul par), V, s. 137.

²⁹ İbn Halef-i Tebrīzī Muhammed Huseyn, Burhān-i kātī', (hız. Muhammed-i 'Abbāsī), İntişārāt-i 'İlmī, trsz., s. 304; Fīrūzu'l-luġat, s. 356.

Türkân-i Çarh: Yedi yıldız; Zühre, Müşteri, Zuhâl, Utarit, Merih, güneş, ay.³⁰

Türk-baçça: Türk genç, yakışıklı delikanlı.³¹

Türk-çaşım: Güzel göz, asker sıfatlı göz, asker gözü, Türk sıfatlı göz.

Ĥabar nehîñ hê muçhê Turk-çaşım nê kis kê

Liyâ. hê lût' merâ dil diyâr kî mânand

(Mîr Süz, Dîvân)³²

[Bilmem hangi Türk/güzel gözlü benim gönlümü, aynı bir ülke gibi yağmaladı.]

Ye Turk-çaşım tumhâre barê şikârî hêñ

Şikâr konsâ. un keliye ĥalâl nehîñ

(Tacalliyât-i 'ışk)³³

[Sizin şu Türk gibi güzel gözlüleriniz çok iyi avcıdır, onlar için helal olmayan av var mı ki?]

Türkî:

1. Türk ulusuna ait, Türk, Türkistan'a ait, Türkistanlı.

Eyk Angrîz dost nê İnglistân se liĥhâ ki yahân âo to Turkî libâs pehen kar ânâ.

(Ĥâlât-i Sir Sayyid)³⁴

³⁰ Fîrûzu'l-luġat, s. 356; Burhân-i kati', s. 304.

³¹ Fîrûzu'l-luġat, s. 356.

³² Urdu Luġat (Târîĥî 'usul par), V, s. 137.

³³ Urdu Luġat (Târîĥî 'usul par), V, s. 137.

[Bir İngiliz dostum İngiltere’den: Eğer buraya gelirsen Türk elbisesi giyip gel, diye yazmış.]

Fārisī meyn hē Hilālī Turkī meyn hē Camālī
Dakkhan meyn hē Ḥayālī, hē şā‘irī ké fan meyn

(Hayâlî)³⁵

[Farsça’da Hilâlî, Türkçe’de Cemâlî, Dekken’de Hayâlî, şiir sanatında söz sahibidir.]

2. Güreşte Türklere ait yöntemler. (Rumüz-i fann-i kuştî)³⁶

3. İyi nesil Türk atı.

Tazî, Turkî, İ‘rākî vu ‘Arabî

Kūtal āgē the hoş calou meyn sabhî

(Mîr, Kulliyât)³⁷

[Arap, Türk ve Irak atları, süslenmiş mutluluk içinde tüm atların önünde ilerliyordu.]

4. Askerlik, erkeklik, mertlik (mec.) gurur, kibir, iftihar.

Zāhir huvā hē şar‘ kâ aḥkām tere ḥaṭ manē

Turkân kâ Turkî nā çale āyā hē Turkân ‘iyd kâ

(Kulî Kutb Şah, Kulliyât)³⁸

³⁴ Urdu Luğat (Tārīḥī ‘usul par), V, s. 144.

³⁵ Cemîl Cālibî, Tārīḥ-i Adab-i Urdu, I, s. 408.

³⁶ Urdu Luğat (Tārīḥī ‘usul par), V, s. 144.

³⁷ Urdu Luğat (Tārīḥī ‘usul par), V, s. 144.

³⁸ Urdu Luğat (Tārīḥī ‘usul par), V, s. 144.

[Kanunun hükümleri senin mektubundan anlaşılıyor ama, Türklerin Türklüğü/askerliği bayramın hilaline sökmemiştir.]

5. Türklerin dili, Türkistan'da konuşulan dil, Türkçe

Urdu Āgē murakkab thā 'Arabī aur Fārisī aur Hindī aur Turki in çār zabānūn se.

(Gâlib, Nukāt u Vāқиāt)³⁹

[Urduca önceleri Arapça, Farsça, Hintçe ve Türkçe bu dört dilden ibaretti.]

Turki bhī şīrīn Tāzi bhī şīrīn

Harf-i muhabbat, Turkī na Tāzi!

(İkbāl, Kulliyāt)⁴⁰

[Türkçe de Arapça da tatlı diller ama, sevgi kelimesi ne Türkçe'dir ne de Arapça (tüm dillerde ortak).]

6. (mec.) Anlaşılamayan, yabancı dil.

Gala-bān un kī Turki kiyā samachtē.

(Hudāyi Favcdār)⁴¹

[Çobanlar, onun (konuştuğu) Türkçe/yabancı dilden ne anlaşılar.]

7. (musukî) Emir Hüsrev'in icat ettiği bir musiki makamı.

³⁹ Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 144.

⁴⁰ Muhammed İkbāl, Kulliyāt-ı İkbāl (Urdu), Lahor 1984, s. 363.

⁴¹ Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 144.

*Amīr nē çōbīs baḥrūn meyn̄ tālīn̄ icād ki hēn̄ cinkē aḳsām ḥasb-i zīl hēn̄:
Baḥr-i hazac, Baḥr-i Turkī, Baḥr-i dūmak ...*

(Ḥayāt-i Amir Ḥusrav)⁴²

[Emir Hüsrev 24 bahirde yeni makamlar icat etmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Hezec bahri, Türk bahri, tumak bahri ...]

Turkī-Ṭarkī: Türkiye

*Īn 152 safḥūn̄ par hamārē cādū-nigār dost Mavlavī ‘Abdu’l-ḥaḳ ṣahib nē
Turkī, Mısr, Īrān ... cēsē dūr darāz mamālik-i Īslāmiya kē ḥālāt nihāyat taḥkīḳ
u tadḳīḳ se farāham karkē nāzirīn̄ kē sāmne rakh diyē.*

(Mavlānā Zafar ‘Alī Ḥān)⁴³

[Bu 152 sayfada sihirli bir yazım tarzına sahip dostumuz Mevlvî Abdülhak Bey, Türkiye, Mısır, İran ... gibi İslam ülkelerinin durumları hakkındaki bilgileri son derece derinden inceleyip araştırarak bir araya getirmiş ve okuyuculara sunmuştur.]

Munāfīḳ huvē cō kehtā hē ki mēn̄ Ṭarkī sē yaksū hūn̄

Ye vo alfāz hēn̄ cin̄ ki cihān-gīrī zabān tak hē

((Şiblī, Kulliyāt, s. 104)⁴⁴

[“Türkiye ile aynı görüşteyim diyenler münafıktır!” sözü işte fatihliği/cesareti ancak dillerinde olanların sözüdür.]

Turkī afīm: Küçük Asya/Türkiye’de bir tutam şeklinde hazırlanarak yutulmuş afyon. (‘İlmü’l-adaviyya)⁴⁵

⁴² Urdu Lūgāt (Tārīḥī ‘usūl par). V, s. 144.

⁴³ Gulām Huseyn Zulfikār, Mavlānā Zafar ‘Alī Ḥān (ḥayāt, ḥidmāt, āṣār), Lahor 1993, s. 71.

⁴⁴ Kulliyāt-i Şiblī, s. 104.

Turkî-ba-Turkî bolna: Mertçe konuşmak, sert cevap vermek, açıkça söylemek.

Lâçî favran Turî-ba-Turkî bōlî.

(Eyk ‘avrat hazar dīvanē)⁴⁶

[Lâçî, derhâl mertçe/sert bir cevap verdi.]

Turkî-ba-Turkî cavāb dēnā: Ters cevap vermek, terslemek.

Nāşih ko burā cānnā aur cavāb Turkî-ba-Turkî dēnā nihāyat nā-dānī hē.

(Mazāku’l-‘ārifīn)⁴⁷

[Öğüt vereni kötü bilmek ve hemen terslemek son derece akılsızca bir davranış.]

Turkî-ba-Turkî sunnā: Cevabını almak, gününü görmek.

Mêrē munh par koyî kuç kah-dē to Turkî-ba-Turki sunē.

(Hān Şāhib)⁴⁸

[Bana birisi bir şey söylesin de alsın cevabını.]

Turk-i çarḥ: Merih/Mars gezegeni, güneş.

Çaşm sitāra-i saḥar, lavn Zuḥal sē surma-sā

Daşna-i Turk-i çarḥ sē tiz nigāh-i Muştari

(Mu’min, Macmu‘a-i Kāsāid)⁴⁹

⁴⁵ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 144.

⁴⁶ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 144.

⁴⁷ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 144.

⁴⁸ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 144.

⁴⁹ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 137.

[Gözü sabah yıldızı gibi, sürme benzeri rengini Satürn'den almış, feleğin Türkü/Mars'ının hançerinden Jüpiter'in bakışı daha keskindir.]

Turk-i Çin: Çinli Tatar, Çinli Türk, (mec.) güneş.⁵⁰

Yahān ye taşavvur thā vohān Turk-i Çin ne tavsan-i sabza-i falak ko zīn-i zarrīn sē çamkāyā.

(Gulzār-i Surūr)⁵¹

[Burada, o bölgede Çinli Türk/güneşin feleğin kırılığının serkeş atını altın eğerle parlattığı/süslediği düşüncesi yaygındı.]

Turk-i falak: Merih/Mars, güneş.

Gayrat-i haḳ ki bicliyān kūnd rahī hēn har ṭaraf

Turk-i falak ko ḥukm hē ik nayī Turk-tāz kā

(Bahāristān)⁵²

[Hakk'ın gayret şimşekleri her yerde çakıyor, feleğin Türkü/Mars'a yeni bir hamle yapması emri gelmiş.]

Turk-i gardūn: Merih/Mars, güneş.

Cab āyi vo Turkūn ki palt'an nazar

Darā Turk-i gardūn sar-i çarḥ par

(Şıdkū'l-bayān)⁵³

[Türklerin şu müfrezesi görününce, feleğin ucundaki Merih korkuya kapıldı.]

Turki ğusul: Türk hamamı.

⁵⁰ Burhān-i kātib, s.304, Muhammed Pādişāh Şād, Ferheng-i Cāmi'-i Fārisī-Ānenderāc, (İntişārāt-i Kitāb-furūşī-yi Hayām), 1363 hş., II, s. 1079.

⁵¹ Urdu Luġat (Tārīhī 'usul par), V, s. 137.

⁵² Urdu Luġat (Tārīhī 'usul par), V, s. 137.

⁵³ Urdu Luġat (Tārīhī 'usul par), V, s. 138.

Yakīnan is meyn zarbatu'l-ḥarārat (Heat shoke) kā ḥatra is sē ziyāda hōtā he citnā Turkī gusul (Turkish bath) meyn cis meyn şirf hoşk havā isti'māl kī cātī hē.

(‘İlmu’l-adviya)⁵⁴

[Şüphesiz bundaki sıcaklık şoku tehlikesi sadece kuru havanın kullanıldığı Türk hamamından daha fazladır.]

Turkī ké hāth parā Tāzī ké kār huvē: (deyim) Türk’ün dövülmesi Arap’ın kulağına küpe olur (kızım sana söylüyorum gelinim sen anla/kulağa küpe olmak), başkasına verilen cezadan ders almak.

Turki ke hāth parā Tāzī ké kār huvē, apnī rišta-dārī bhī kuçh isī nav’iyat ki vāki’ huyi thi.

(Avrāk, Sargōdhā, Mart-Nisan)⁵⁵

[Türk’ün dövülmesi Arap’ın kulağına küpe olur, sözü gibi bizim akrabalığımızda bir tür böyle bir akrabalık işte.]

Turkī kulāh-i çār gul: Dört güllü Türk külahı, sufi külahı.

Tark-i dunyā dil se kar-be’thā he darvişāna kiyā

Sar pe cō Turkī kulāh-i çār gul. ūrhe huvē

(Kulliyāt-i Zafar)⁵⁶

[Dervişler gibi gönülden dünyayı çıkarmışsa ne olmuş, başına dört güllü Türk külahı takmış ya!]

Turkī nā çanlā: Onurunu yitirmek, gücü yetmemek, güç yetirememek.

Zāhir huvā hē şara’ kā aḥkām tere ḥaṭ manē

Turkān kā Turkī nā çalē āyā hē Turkān ‘iyd kā

⁵⁴ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 145.

⁵⁵ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 145; Vâris Hindî, Cāmi’u’l-amşāl, İslamabad 1986, s. 120.

⁵⁶ Bahâdur Şah Zafar, Kulliyāt-i Zafar, Lahor 1994, I, s. 347; Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 145.

(Kulī Ḳuṭb Şāh, Kulliyāt)⁵⁷

[Kanunun hükümleri senin mektubundan anlaşılıyor ama, Türklerin Türklüğü/askerliği bayramın hilaline sökmemiştir.]

Turk-i nīmrūz: Güneş⁵⁸

Turkī pit'ê Tazī kānpê: (deyim) Türk dövülünce Arap korkudan titrer (kızım sana söylüyorum gelinim sen anla), başkasına verilen cezadan ders almak.

Cihān aur kiyā, Turkī pit'ê Tazī kānpê. (‘Arūs-i Adab)⁵⁹

[Evet, başka ne olabilir ki, Türk dövülünce Arap korkudan titrer.]

Turk-i rūz, Turk-i rūzgār: Güneş (Cāmi‘u’l-luġat).⁶⁰

Turk-i sitamgar: Zalim sevgili.⁶¹

Turkī tamām hōnā: Gururunu yitirmek, işi bitmek.

Turk-tāzī pe to co bāndhē kamar

Abhī Turkī tamām hōti hē

(Cûşîş, Dīvān)⁶²

[Sırtlarını yağma ve talana dayayanların artık işleri bitti.]

⁵⁷ Urdu Luġat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 146.

⁵⁸ Urdu Luġat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 138; Ferheng-i Cāmi‘-i Fārisī-Ānenderāc, II, s. 1080.

⁵⁹ Urdu Luġat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 144.

⁶⁰ Urdu Luġat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 137.

⁶¹ Fīrūzu’l-luġat, s. 356. Bu tamlamanın Farsça’da Turk-i cafā-gīr, Turk-i bad-hū ve Turk-i dilsitān gibi aynı anlamda kullanılan çeşitli türleri vardır. (Ferheng-i Cāmi‘-i Fārisī-Ānenderāc, II, s. 1079)

⁶² Urdu Luġat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 145.

(2) Bitmek, yitirilmek, geriye bir şey kalmamak, işi bitmek, sonu gelmek.

Thōri dēr kēliyē ye ma'lūm hōtā thā ki ab salṭanat-i Turkī ki Turkī tamām huyī.

(Tārīh-i Hindūstān)⁶³

[Kısa bir süre için sanki artık Türk saltanatı/Osmanlı'nın sonu geldi gibi görünüyordu.]

(3) Tüm cesaretini ve askerlik yeteneğini kaybetmek.

Huyi Turki tamām un kī cō the Yūnān ke hāmī

Kamāl-i Asyā dikhāyā laṣkar-i Turkī nē maydān meyn

(Selīm Pânîpatī, Afkār-i Salīm)⁶⁴

[Yunanı destekleyenler tüm cesaretlerini ve güçlerini yitirdiler. Çünkü Türk ordusu savaş meydanında Asya'nın üstünlüğünü kanıtladı.]

Turkī tamām karna: İşini bitirmek.

Kātil ne katl-gāh mēn Turkī tamām kī

Chōrē gāzab kē vār lagāye balā ke hāth

(Dīvān-i Asīr)⁶⁵

[Kanunun hükümleri senin mektubundan anlaşılıyor ama, Türklerin Türklüğü/askerliği yıldızlara sökmedi.]

Turkī tamām şod: Onurunu kaybetmek, her şeyini kaybetmek.

⁶³ Urdu Luḡat (Tārīhī 'usul par), V, s. 145.

⁶⁴ Urdu Luḡat (Tārīhī 'usul par), V, s. 145.

⁶⁵ Urdu Luḡat (Tārīhī 'usul par), V, s. 145.

*Dil meyn̄ nihāyat havf samāyā hē, zānū par hāth mār kar Turkī tamām
şod zabān par lāyā.*

(Surūş-i suhan)⁶⁶

[Aşırı korkuya kapılmış bir hâlde dizine elini vurarak ‘her şeyimizi kaybettik’ dedi.]

Turki tava: Üzerinde ekmeğin pişirilen tava, düz tava.

*Us kê āgē lagan meyn̄ ālā ghundā rakhā hē çaklā, bêlın, çhōtī-sī taştrī
meyn̄ huşkī hē. Hand’yā aur Turkī tavā rakhā giyā.*

(Āğā Şâ‘ir Kızılbâş, Arman)⁶⁷

[Yoğrulmuş hamuru önündeki toprak tepsiye koymuş, tahta sofraya, merdane, küçük bir çukur tabak içinde un duruyor. Güveç ve Türk tavası yanına konulmuş.]

Turki-ġōpī: Türk şapkası, fes.

*Dayīn bāyīn çhūmtē çaltē, isī andāz se Turkī tōpī kâ phundā hiçkōlē
khātā.*

(Āşufta-bayānīmêrī)⁶⁸

[Sağa sola coşkuyla yürürlerdi ve bu şekilde fesin püskülü sallanır dururdu.]

Turkiyān urānā: Türkçe konuşmak, hava atmak, böbürlenmek.

*Īrān meyn̄ agarçī gāun̄ kê gāun̄ ... Turkūn̄ sē ābād hōgayē magar āpīs
meyn̄ Turkiyān urātē rahē mulk kī zabān Fārsī rahī.*

(Suhan-dān-i Fārs)⁶⁹

⁶⁶ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 144.

⁶⁷ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 145.

⁶⁸ Urdu Luğat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 145.

[Her ne kadar İnan'da birçok köyde Türkler yerleşmiş ve aralarında Türkçe konuşuyorlarsa da yine de ülkenin genel dili Farsça olmaya devam etti.]

Turkī zarb: Saz çalma usulü (Ferheng-i Ānenderāc)⁷⁰

Turk huvé to bhī nā: (deyim) Türk (Müslüman) oldu da ne oldu! Din değıştirse de bir şey değışmedi. (Hindular arasında yaygın bir söz).⁷¹

Turk-pisar: Türk genç, güzel, yakışıklı delikanlı, maşuk, sevgili.

Eyk gammaz né us Turk-pisar sé kahā

Hē co Savdā koyī şā'ir vo terā maftūn hē

(Savdā, Maḥzan-i nikāt)⁷²

[Bir gammaz o Türk genç/güzele, şu şair Savdā var ya, sana âşık olmuş, dedi.]

Turk-mizāc: Zalim, hileci, hilekâr, kötü huylu, kötü karakterli, karışıklık çıkarıcı (Cāmi'ü'l-luğat).⁷³

Turknī: Saraylarda koruma görevi yapan ve nöbet tutan Türk kadın asker.

Habaşiniyān, Turknīyān aur Kalmākīniyān apnē apnē ... libāsūn ki vaca se imtiyāz kī-cā-saktī-hēn. (Anār-kali, s. 104)⁷⁴

[Habeş, Türk ve Kalmak kadın askerleri elbiseleri nedeniyle tanınabilirler.]

⁶⁹ Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 136.

⁷⁰ Ferheng-i Cāmi'-i Fārisī-Ānenderāc, s. 1080; Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 145.

⁷¹ Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 138; Cāmi'ü'l-amşāl, s. 120.

⁷² Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 137.

⁷³ Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 138.

⁷⁴ Urdu Luğat (Tārīhī 'usul par), V, s. 136.

*Sāth sāth hocē mūdchal kartē bhand'ā hath meyn liyē aur Habaşniyān,
Turkniyān vağayra çali āti hēñ.*

(Feyzü'd-dîn Dehlevî, Bazm-i āhir)⁷⁵

[Yanlarında hadımağaları, yelpazelenerek ellerine nargilelerini almışlar, Türk ve Habeş kadın askerler ve diğerleri geliyorlar.]

Turk-suvār: Müslüman atlı, sipahi (Cāmi'u'l-luğat). 1857 Ayaklanmasından önce baştan ayağa İngiliz elbiseleri giydirilip at verilerek bütün teçhizat ve ihtiyaçları hükümetçe karşılanan Hindistanlı süvari. Muhtemelen elbiselerinin Türklerin elbiselerine benzemesi nedeniyle bu ad kendilerine verilmiştir. (Farhang-i Āşafiya)⁷⁶

Turk-tāz: Hamle, alt üst etme, saldırı, yağma, sâlikin sulûk sırasında ilâhî cezbeye kapılması (Mişbâhu'l-ta'arruf, s. 75), yağmacı, asker.(Nûru'l-luğat)⁷⁷

Mişāl-i zulf parī dil ke bīç favc şikast

Teri nigāh ne cab Āke Turk-tāz kiyā

(Valī)⁷⁸

[Aynı zülûf misali, senin bakışın gelip saldırıya geçince, gönül meydanında âşığın ordusu yenilgiye uğradı.]

Us cafā-cū ko ba'd muddat ke

Hāy phir şavk-i Turk-tāz huvā

(Bahāristān)⁷⁹

[Eyvah uzun müddet sonra o cefakâr yine (gönlü) yağmalama hevesine kapıldı.]

⁷⁵ Feyzü'd-dîn Dehlevî, Bazm-i Āhir, Lahor 1965, s. 62.

⁷⁶ Urdu Luğat (Tārīhî 'usul par), V, s. 137.

⁷⁷ Urdu Luğat (Tārīhî 'usul par), V, s. 139.

⁷⁸ Urdu Luğat (Tārīhî 'usul par), V, s. 139.

⁷⁹ Urdu Luğat (Tārīhî 'usul par), V, s. 136.

Rangīn hē tērī tiġ se har şafha-yi vucūd

Maġrib terā hī ‘arşa-gah-i Turk-tāz.hē

(Şiblî, Kulliyāt)⁸⁰

[Tüm varlık sayfaları senin kılıcınla renklenmiştir. (Ey Türk!) Batı senin mücadele sahandır.]

Turk-tāzī:

1. Yağma, hamle, saldırı.

Başar ko tēn nē baḡşi sar-farāzi

Saban par karne lāgā Turk-tāzī

(Fâiz Dehlevî, Divān)⁸¹

[İnsan oğlunu sen onurlandırıp yücelttin ama, o herkese saldırmaya başladı.]

2. Sevgiliye yaraşır naz ve tavır, eda, işve.

Turk-tāzī teri ānkhūn ko na ātī thī kabhī

Cān-i ‘uşşāk adaūn pe na cāti thī kabhī

(Nâzım, Şu‘la-i Civāla)⁸²

[Senin gözlerin işve yapmasını bilmezken âşıkların canı bu edalara kurban olmazdı asla.]

Turk u tāz: Mücadele, çaba, gayret, alt üst etme, yağma

Hātir pe mēri bār hē ab turk u tāz-i ‘işk

⁸⁰ Kulliyāt-i Şiblî, s. 104.

⁸¹ Urdu Luġat (Tārīhî ‘usul par), V, s. 139.

⁸² Urdu Luġat (Tārīhî ‘usul par), V, s. 139.

Dil pe garān̄ hé šūhī-yi mastāna nāz-i ‘išk

(Kulliyāt-i Raķım, s.88)⁸³

[Aşkın (gönlü) yağmalaması artık bana güç geliyor. Aşkın mest olmuş nazının şuhluğunu çekemiyorum.]

⁸³ Urdu Luġat (Tārīhī ‘usul par), V, s. 136.